

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти

ФОРМУВАННЯ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНИХ НАВИЧОК У
ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ОРГАНІЗОВАНОГО
ІГРОВОГО ПРОСТОРУ

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

Виконала: здобувачка 2 курсу 09-212М групи
Спеціальності 012 Дошкільна освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми Дошкільна освіта

Тіхонова Олена Сергіївна

Керівник: к.пед.н. Цюпак І.М.
Рецензент: Рецензент __ Хоруженко Т.А., в.о.
директора Антонівського ЗДО № 4
комбінованого типу Херсонської міської ради

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку.....	7
1.1. Психолого-педагогічні аспекти пізнавальної діяльності у дітей раннього віку.....	7
1.2. Особистісно-орієнтований підхід формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку.....	10
РОЗДІЛ 2. Експериментальне дослідження рівня сформованості сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку засобом організованого ігрового простору	13
2.1. Визначення рівня сформованості сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку.....	13
2.2. Організація ігрового простору як засіб формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку.....	24
2.3. Методичні рекомендації організації ігрового простору з формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку.....	27
РОЗДІЛ 3. Аналіз експериментального дослідження щодо формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку засобом організованого ігрового простору.....	33
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	41
ДОДАТКИ	46
Додаток А. Текст анкети для батьків (соціологічне опитування).....	46

ВСТУП

Постійне збагачення, вдосконалення і систематизація набутих знань у сучасному суспільстві передбачає самостійність особистості у всіх сферах життєдіяльності. В історичній ретроспективі людство постійно втілювало фундаментальні принципи сучасної освіти «навчитися пізнанню», «навчитися діяти», «навчитися відчувати», «навчитися взаємодіяти, розрізняти і класифікувати».

На думку відомої американської психологині та педагогині Енн Джин Айрес в якості домінантної вимоги до дошкільного виховання слід висувати можливість самостійного пізнання, здобуття знань, постійної їх актуалізації та втілення в життя дитиною.

Протягом значного періоду проблемою наукового інтересу педагогів і психологів були сенсорні процеси, що спостерігали у дітей Раймундо Верас, Адель Девіс, Еван Томас, Мэй Блэкберн, Темпл Фей, Едвард Левин.

На сьогоднішній день, провідним напрямом дошкільної освіти у європейському та національному просторі є формування нового покоління, здатного до навчання протягом життя та сталого розвитку. Ця стратегія запустила тенденцію оновлення Базового компоненту дошкільної освіти зі змінами та доповненнями від 12.01.2021 року, а також, Закону України «Про дошкільну освіту» від 06.07.2024 року, що буде введено в дію через рік (07.07.2025р) .

Базовою передумовою до здатності до безперервного навчання є розвиток когнітивної сфери, яка знаходить своє відображення у всіх процесах пізнання дитиною навколишнього світу. Цей розвиток розпочинається ще у ранньому віці.

Як відомо, провідною діяльністю дітей дошкільного віку є гра (за Л.Виготським). Вона виступає своєрідною школою життя, через яку дитина вчиться мислити, спілкуватись, досліджувати, пізнавати та втілювати свої знання у повсякденне життя.

Відома італійська педагогиня М. Монтесорі вказувала на важливість сприяння природному прагненню дитини пізнавати світ через спеціально підготовлене ігрове середовище. Тож, **актуальність нашої роботи** полягає у вивченні впливу організованого ігрового простору на формування сенсорно-пізнавальних навичок молодшого дошкільника.

Тема кваліфікаційної роботи (проєту) розроблена в межах науково-дослідної теми кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти Педагогічного факультету Херсонського державного університету «Психолого-педагогічна підготовка фахівців дошкільної та початкової освіти в умовах кризових викликів суспільства».

Мета: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити вплив організованого ігрового середовища на формування сенсорно-пізнавальних навичок дитини раннього віку.

Завдання:

1. Розкрити психолого-педагогічні аспекти пізнавальної діяльності у дітей раннього віку та проаналізувати особистісно-орієнтований підхід формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку.

2. Визначити рівень сформованості сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку.

3. Схарактеризувати організацію ігрового простору як засіб формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку та Розробити методичні рекомендації організації ігрового простору з формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку.

4. Експериментально перевірити доцільність використання організації ігрового простору з формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку

Об'єктом дослідження є процес формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку.

Предметом дослідження організація ігрового простору як засіб формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку.

Задля реалізації поставлених завдань нами використовувались *теоретичні, емпіричні та статистичні методи*, зокрема – методи аналізу та узагальнення наукових джерел, нормативних документів; спостереження за різними видами діяльності дітей раннього віку, діагностичне обстеження відповідно до обраних критеріїв та показників, розробленої методики, педагогічний експеримент; обробка, узагальнення експериментальних даних.

Наукова новизна дослідження: визначено особистісно-орієнтований підхід формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку, адаптовано діагностування рівня сформованості сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку.

Практична значущість дослідження: участь батьків в адаптованому діагностуванні рівня сформованості сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку через анкетування й віддалене спілкування, розроблено методичні рекомендації організації ігрового простору з формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку. Результати наукової роботи можуть бути використані здобувачами педагогічних спеціальностей ЗВО, фахівцями дошкільної освіти – у створенні методичних посібників, написання статей, курсових робіт тощо.

Апробація дослідження. Основні теоретичні положення, практичні висновки, результати дослідження проблеми формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку засобом організованого ігрового простору обговорювалися під час виступу на засіданні кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти педагогічного факультету Херсонського державного університету та під час III Міжнародної науково-практичної конференції «SCIENTIFIC RESEARCH: MODERN CHALLENGES AND FUTURE PROSPECTS» (21-23 жовтня 2024 року, Мюнхен, Німеччина) у доповіді «**Особистісно-**

орієнтований підхід формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку».

Кваліфікаційна робота має таку структуру: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

1.1. Психолого-педагогічні аспекти пізнавальної діяльності у дітей раннього віку

Період раннього дитинства- це короткий проміжок часу, особлива стадія розвитку дитини, що охоплює період від 1 до 3 років. Цей період знаменує стрімкий розвиток всіх органів і систем організму, в першу чергу, функцій головного мозку [2, с.10].

Вивченням цього феномену опікувались чимало науковців, серед яких доцільно згадати М. Авдєєву, А. Біне, А. Богуш, Л. Виготського, Г. Григор'єву, Л. Гальперіна, А. Запорожець, Л. Каплан, М. Лісіну, І. Кононова, Є. Смирнова, Т. Фонарьова, Е. Янушко та ін.

У цей проміжок часу соціальний, психічний і фізичний розвиток відбуваються набагато інтенсивніше, ніж у будь-який інший період життя людини [2, с.18]. Набута навичка прямоходіння знаменує високу динаміку *пізнавальної активності*- самостійну, ініціативну діяльність дитини, спрямовану на пізнання навколишньої діяльності (як прояв допитливості) й зумовлену необхідністю розв'язання пізнавальних завдань, що постають перед нею у конкретних життєвих ситуаціях [1, с.40].

Як бачимо, пізнавальна активність, фактично, є пізнавальною діяльністю із низкою додаткових характеристик. Тож, наступним блоком варто зрозуміти дифеніцію «пізнавальна діяльність».

Пізнавальна діяльність-процес відображення у психіці людини предметів та явищ навколишнього середовища, на ґрунті якого формуються знання, виникають цілі та мотиви діяльності [1, с.41].

За А. Біне, підвищується працездатність нервової системи, поглиблюються контакти з природним та соціальним довкіллям: зростає

обсяг знань про природу, культуру, поведінку, власне «Я», активно формується наочно-дійове мислення, вдосконалюються процеси сприймання, запам'ятовування та відтворення, поліпшується координація рухів, стрімко розвивається емоційна сфера, формуються нові потреби та інтереси [7, с.50], що знаменує собою якісне новоутворення- *«Кризу впертості»* або Кризу 3 років.

За Л. Божович криза трирічного віку виникає в наслідок інтенсивного розвитку спільної діяльності дорослого і дитини, формування ними системи власного «Я».

Уперше дана криза була описана Ельзою Келер в її книзі «Про особистість трирічної дитини», де психолог зацентувала увагу на *нижці важливих симптомів:*

- *Негативізм*-відмова дитини у підкоренні дорослим. Авторка наголошує: не слід плутати негативізм із неслухняністю;
- *Упертість*-вияв власного «Я», під час якого дитина, усвідомлюючи себе особистістю, вимагає щоб на неї зважали;
- *Примхливість*-являє собою протест домашнього устрою, має генералізований і безособистісний характер;
- *Свавілля*-виявляється у прагненні емансипації від дорослого, прагнення самостійності наміру і задуму;
- *Знецінювання дорослих*;
- *Протест-бунт*-виявляється у вишукуванні дитиною способів виявлення деспотичної влади над оточенням [7, с.76];

За всяким негативним симптомом кризи ховається позитивний зміст, що зазвичай полягає у переході до нової і вищої форми свідомості.

Криза трьох років сприяє:

1. встановленню з дорослими нових і більш глибоких стосунків;
2. прагненню до самостійності;

3. виявленні бажання знати «одразу про все», і саме відповіді на запитання дитини виступають фундаментом відповідної картини світу [7, с.80].

За Л. Виготським, зона актуального розвитку дошкільника стає більш стійкою, а всі дії спрямовуються на перехід до зони найближчого розвитку. Психолог наголошував на тому, що правильно організований розвиток дошкільнят закладає передумови розвитку дослідника [1, с. 67-68].

У дослідженні Анастасії А., Бурлачук Л. та Морозової вказано, що пізнавальна діяльність молодших дошкільників ґрунтується на тісному взаємозв'язку людського буття і провідного типу діяльності, а саме предметно-маніпулятивній [2, с.76].

Основними показниками пізнавальної діяльності є пізнавальна активність та пізнавальні інтереси, які мають бути чітко мотивованими та реалізовані дитиною у різного роду діяльності.

Відповідно до цих постулатів, основним завданням дошкільної освіти в період раннього дитинства є створення сприятливих умов для саморозвитку дитини, через який відбуватиметься удосконалення пізнавальної діяльності: активізація допитливості, підвищення мотивації та інтересу до оточуючого середовища.

Відповідно до освітньої лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» БКДО в практиці роботи закладів дошкільної освіти України педагогами застосовуються різноманітні *методи розвитку пізнавальної активності*, зокрема:

- формування елементів аналізу (встановлення причинно-наслідкових зв'язків);
- порівняння;
- методи моделювання та конструювання;
- метод запитань;
- метод повторення;

- метод експериментування, тощо [8, с.78].

Однак, слід зауважити, що підбір методів і прийомів формування розвитку пізнавальної активності, які застосовує вихователь на заняттях, особливо при організації групової роботи, мають відповідати рівню пізнавальних здібностей здобувачів, аби не підривати віру вихованців у власні сили.

Педагог має створювати сприятливі умови для активної участі у розвивальному процесі задля отримання високих результатів.

1.2. Особистісно-орієнтований підхід формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку

На сьогоднішній день, дошкільна освіта переживає ряд трансформацій, серед яких центральне місце займає не зміна змісту і форм навчання, а вдосконалення процесу взаємодії педагога з дитиною. На думку О. Юдіної, саме особливий тип взаємодії вихователя з вихованцем створює сприятливі умови для особистісного розвитку та зростання останнього [8, с.31].

За визначенням Грама Н. «процес навчання повинен бути і процесом розвитку дитини. Цього ж вимагають і основні цілі навчання, які полягають в підготовці до майбутньої самостійної трудової діяльності» [11, с.208]. Відтак, основною метою вихователя має стати становлення дитини як самостійної особистості, розуміння, прийняття і розвиток її індивідуальності.

Повною мірою досягти вище зазначеного постулату можливо шляхом впровадження *особистісно-орієнтованого підходу*-особливої взаємодії, що забезпечує розвиток і саморозвиток як суб'єкта пізнання і предметної діяльності [18, с.32].

У теорії навчання і виховання особистісно-орієнтований підхід висвітлювався в роботах І.Беха, Є. Бондаревської, В. Білоусової, М.

Гальперіна, В. Серікова, В. Слободчикова, А. Хуторського, І. Якіманської та ін.

На думку А. Хуторського, особистісно-орієнтований зміст може бути вміщений у розвиваючому та проблемному типах навчання [36, с.54]. При цьому, якщо людина (дитина, вихователь), його природні, особистісні, індивідуальні особливості враховуються при проектуванні, здійсненні, діагностиці виховного процесу і здатні на нього впливати, то слід говорити про особистісно-орієнтовану взаємодію вихователя і дітей.

У своїх працях А. Ідрисов виокремлював три аспекти закладення вдалих передумов особистісно-орієнтованого підходу до навчання і розвитку дошкільників:

1. Інтелектуальні та комунікативні здібності дитини: здатність засвоювати низку загальнолюдських цінностей, серед яких моральні, естетичні, патріотичні, культурні, тощо. Важливу роль у здійсненні цього аспекту науковець відводить батькам, як еталонам продукування і наслідування тих чи інших цінностей;

2. Здатність педагогів визнавати маленьку особистість центральною фігурою освітнього процесу, зберігати її душевну рівновагу, спонукати до саморозвитку, схвалювати творчі вияви, елементарні прояви самовираження;

3. Процес усвідомлення дитиною приналежності, що виявляється у умінні вступати у різні відносини з іншими членами суспільства, здійснювати будь-які види діяльності [18, с.54];

Виховання, звернене до людини, стверджує Є. Бондаревська, має допомогти їй визначитися з особистісними бажаннями, серед яких є віра, надія, любов, творчий успіх, спілкування з оточуючими людьми, природнім довкіллям.

В основі формування пізнавальних навичок дитини має бути покладений саме особистісно-орієнтований підхід. Водночас, варто зауважити, що існують певні особливості розвитку окремих видів

пізнавальної діяльності [18, с.43]. Серед основних з них можна виділити *сенсорно-пізнавальну*[30, с.55], як таку, що формує вміння бачити, чути, відчувати, сприймати і розуміти навколишній світ.

Таким чином, особистісно-орієнтований підхід, щодо організації формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку має свої характерні особливості:

1. Спрямованість уваги на дитину, оточення її повагою, прийняттям і любов'ю, вірою в її творчі сили;
2. Демократичне, рівне співробітництво та співтворчість, у тому числі, і в оцінюванні власної роботи;
3. Можливість вибору, під час якої дитина йтиме від власного внутрішнього спонукання пізнання, а не від зовнішнього впливу [18, с.43-65];

Як бачимо, вище зазначені принципи можуть підійти до будь-якого виду пізнавальної діяльності. Це підкреслює взаємозв'язок компонентів пізнавальної діяльності та наголошує на необхідності їх суголосного розвитку.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ОРГАНІЗОВАНОГО ІГРОВОГО ПРОСТОРУ

2.1. Визначення рівня сформованості сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку

Протягом травня-червня 2024 року за допомогою Google форми нами було проведено соціологічне опитування з метою визначення рівня сформованості сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку (*констатувальний етап експерименту*).

В опитуванні взяло участь 40 респондентів, якими стали батьки, чийм дітям, на момент опитування, виповнилось 3 роки, спілкування та співпраця відбувалась через меседжер в якій було сформовано за спільними інтересами спільноту мам внутрішньо переміщених осіб, діти яких не відвідували заклади дошкільної освіти, розвивальні центри. Цей вік було обрано через найбільшу показовість сформованих навичок у період раннього дитинства.

Питання анкети склалися з 2 блоків: теоретичного та практичного.

Мета *теоретичного блоку* полягала у визначенні рівня обізнаності батьків, щодо сенсорного виховання.

Другий блок спрямований на діагностування рівня сформованості сенсорно-пізнавальних навичок у дітей.

На 1 питання анкети («Чи знаєте Ви що таке сенсорне виховання?») ствердно відповіли 87% опитуваних. Решта зазначила, що частково обізнана з даним терміном (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Результати відповідей на перше питання анкети

Друге запитання анкети передбачало обрання з поданого переліку навчальних дій таких, які на думку респондентів відносяться до сенсорного виховання.

Варто зауважити, що правильні варіанти обрало лише 62,5 % опитаних. При цьому, найбільше значення (75%) отримав варіант «розрізняти геометричні фігури».

Однакову кількість відповідей з правильними варіантами отримав варіант «навчання знаходити відмінності двох предметів», хоча ця дія є складовою розвитку логічного мислення (рис.2.2.).

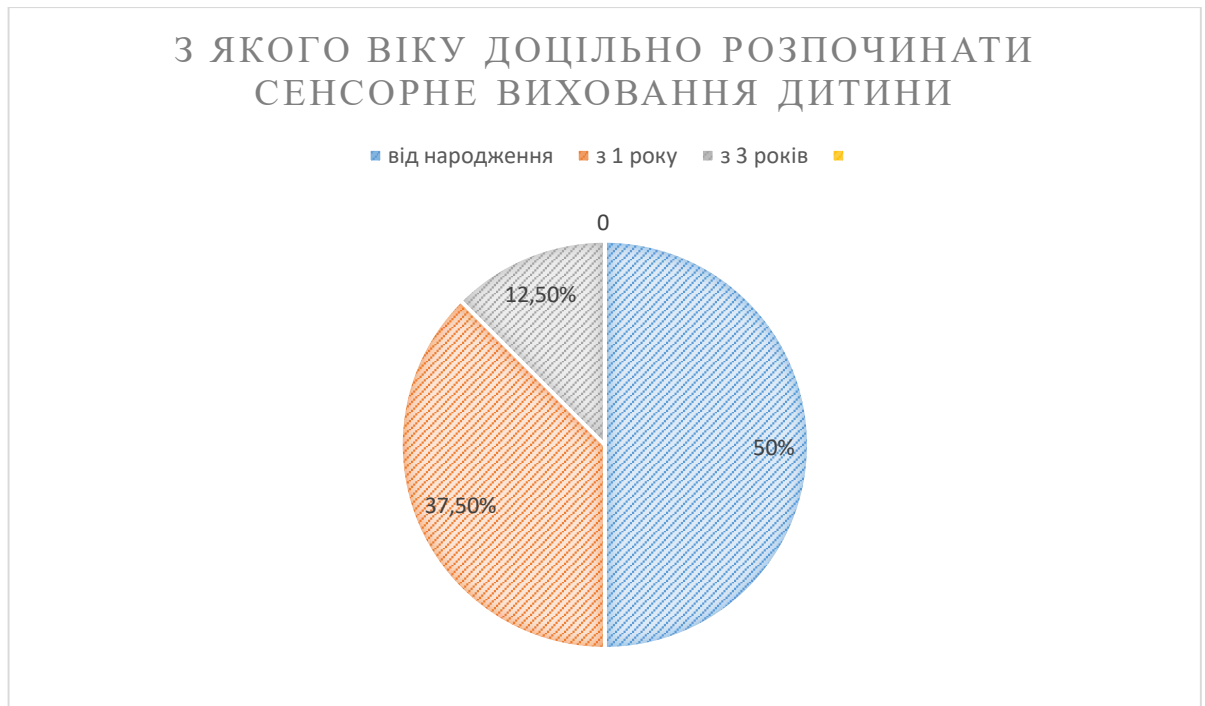

Рис. 2.2. Результати відповідей на друге питання анкети

Аналізуючи відповіді респондентів на перші два питання доходимо висновку, що значна кількість батьків не розуміє термін «сенсорне виховання», хоча і вважає навпаки.

Відповідно, ми вважаємо доцільним підвищувати рівень обізнаності батьків в цій галузі.

Підтвердженням цієї думки є аналіз відповідей на 3 питання («З якого віку доцільно розпочинати сенсорне виховання дитини?»). Лише 50% опитаних вважають, що сенсорне виховання слід починати від народження. Натомість, 37,5% найбільш вдалим періодом для початку занять вважають 1 рік, а 12,5%-3 роки (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Результати відповідей на третє питання анкети

Шосте та сьоме питання анкети також спрямовані на перевірку теоретичної обізнаності батьків і полягають у знаходженні відмінностей понять «сенсорна навичка» та «сенсорно-пізнавальна навичка».

Жоден з респондентів не погодився з твердженням, що це різні речі. Однак, насправді, сенсорно-пізнавальна навичка є глибшим утворенням і формується на базі вже існуючої сенсорної.

Це ще раз підтверджує вище згаданий висновок про необхідність підвищення теоретичної обізнаності батьків (рис. 2.4).

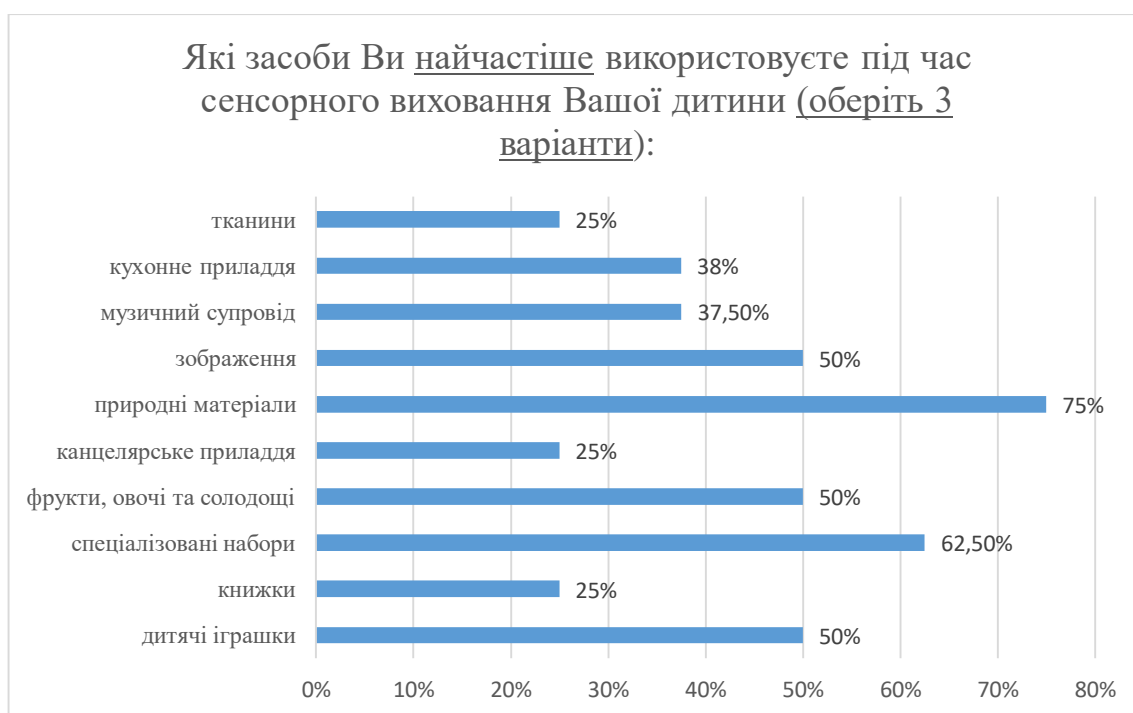

Рис. 2.4. Результати відповідей на шосте питання анкети

Четверте та п'яте питання анкети спрямовані на визначення засобів, які батьки використовують для сенсорного виховання дітей та напрямів їх використання.

Найпопулярнішими засобами стали природні матеріали (обрали 75% батьків). На другому місті опинились спеціалізовані набори-62,5%. Дитячі іграшки; фрукти, овочі та солодощі, а також зображення були обрані 50%.

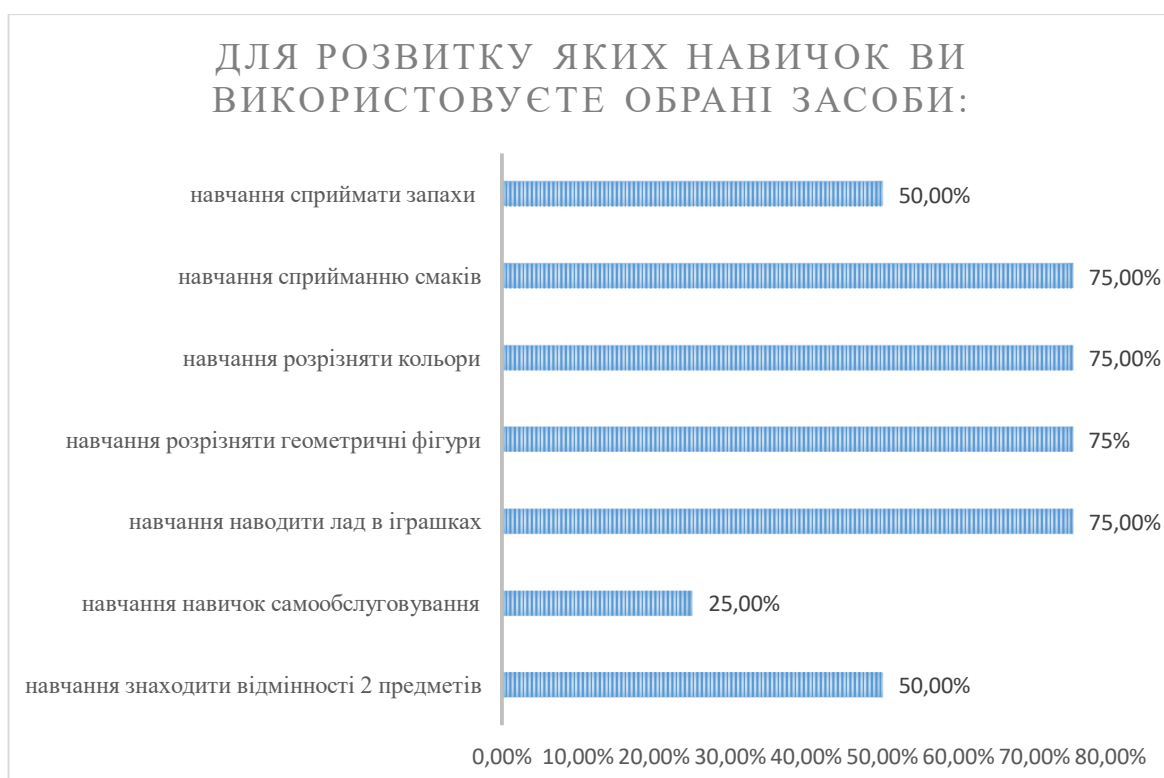
Серед найменш популярних засобів можна виокремити книжки, канцелярське приладдя та тканини – їх обрали тільки 25% респондентів (рис.2.5.).

Рис.2.5. Результати відповідей на четверте питання анкети

Серед навичок найбільш популярними стали: «навчання наводити лад в іграшках», «навчання розрізняти геометричні фігури», «навчання розрізняти кольори» та «навчання сприймати смаки».

Як бачимо, одні і ті ж засоби батьки використовують для формування різних видів навичок (рис.2.6.).

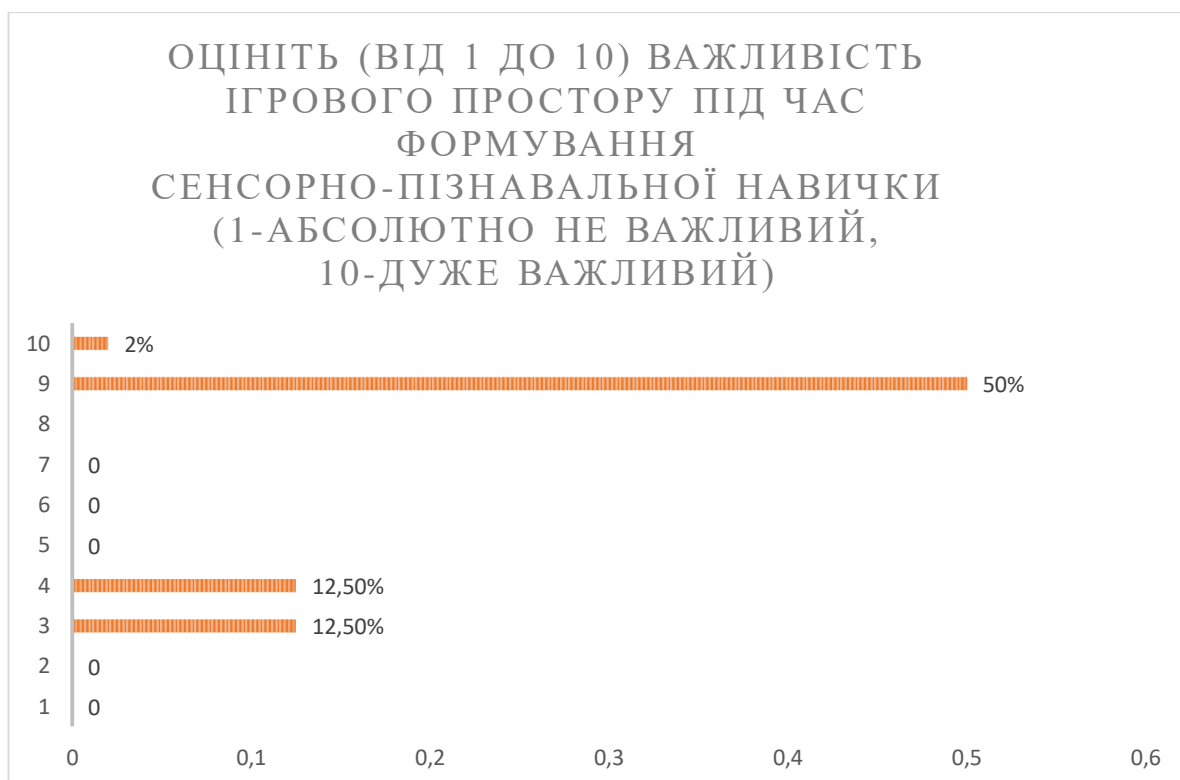

Рис.2.6. Результати відповідей на п'яте питання анкети

Останнім питанням теоретичного блоку було оцінити (від 1 до 10) важливість ігрового простору під час формування сенсорно-пізнавальної навички (1-абсолютно не важливий, 10-дуже важливий).

75% респондентів вважає ігровий простір важливим (оцінили на 9 та 10 з 10 можливих балів).

Одночасно з цим, по 12,5 % оцінили важливість на 3 та 4 бали (з 10 можливих) (рис. 2.7.).

Рис.2.7. Результати відповідей на восьме питання анкети

Така різниця в оцінках, а також відсутність середніх оцінок, може вказувати на те, що батьки схильні або нехтувати певними аспектами виховання, або надавати їм гіпербалізовану значущість.

На нашу думку, причиною цього є згадана вище, недостатня обізнаність батьків у певних аспектах виховання.

Оскільки, розуміючи всю багатогранність виховних процесів ми не можемо надавати збільшену або зменшену роль тому, або іншому фактору.

Друга частина анкети передбачала діагностування дітей за допомогою ігрових завдань, які ми створили, спираючись на методики американської психологині та педагогині Енн Джин Айрес та італійської педагогині Марії Монтесорі [1], [30], [31], [38].

Завдання були спрямовані на перевірку сенсорно-пізнавального досвіду дітей.

В першому завданні необхідно було відгадати предмет торкаючись його із зав'язаними очима.

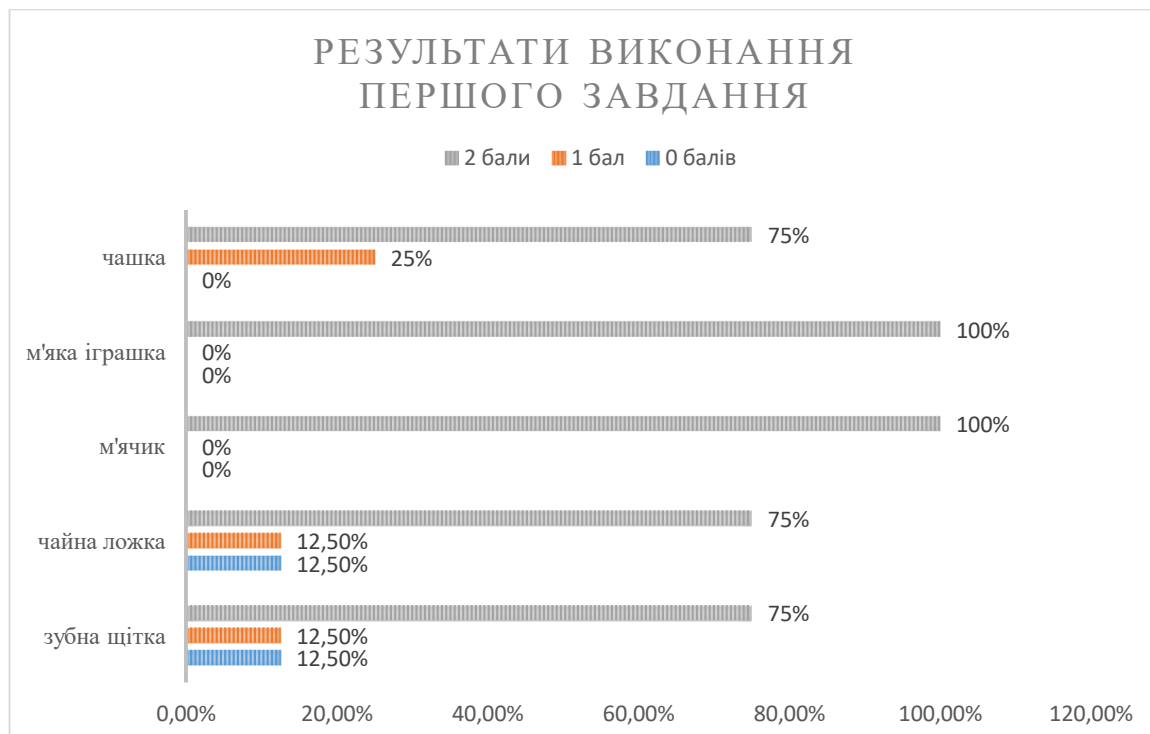
Наступним кроком потрібно було відповісти на запитання: «Для чого використовується цей предмет».

Відповідно, якщо дитина вгадувала предмет і відповідала на запитання-отримувала 2 бали; якщо лише вгадувала-1бал, якщо не могла виконати завдання-0 балів.

Предметами для діагностики були обрані речі, які дитина бачить щоденно у побуті: зубна щітка, чайна ложка, м'ячик, м'яка іграшка, чашка.

Перелік предметів був підібраний таким чином, аби їх тактильні характеристики значно відрізнялись одна від іншої.

Результати виконання даного завдання представлено на рисунку (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Результати виконання першого завдання другого блоку анкети

Як бачимо з діаграми, більшість дітей правильно вказали як предмет, так і спосіб його застосування усі 5 раз. При цьому, результати тактильного обстеження м'якої іграшки і м'ячика стали найліпшими- усі діти набрали по 2 бали.

Скоріш за все, це обумовлено найбільш частою взаємодією дітей з цими предметами.

В інших предметах 75 % набрали 2 бали. 1 бал з предметом «чашка» набрали 25%, з предметами «чайна ложка» та «зубна щітка»- 12,5%. 0 балів з двома останніми предметами-також 12,5% респондентів.

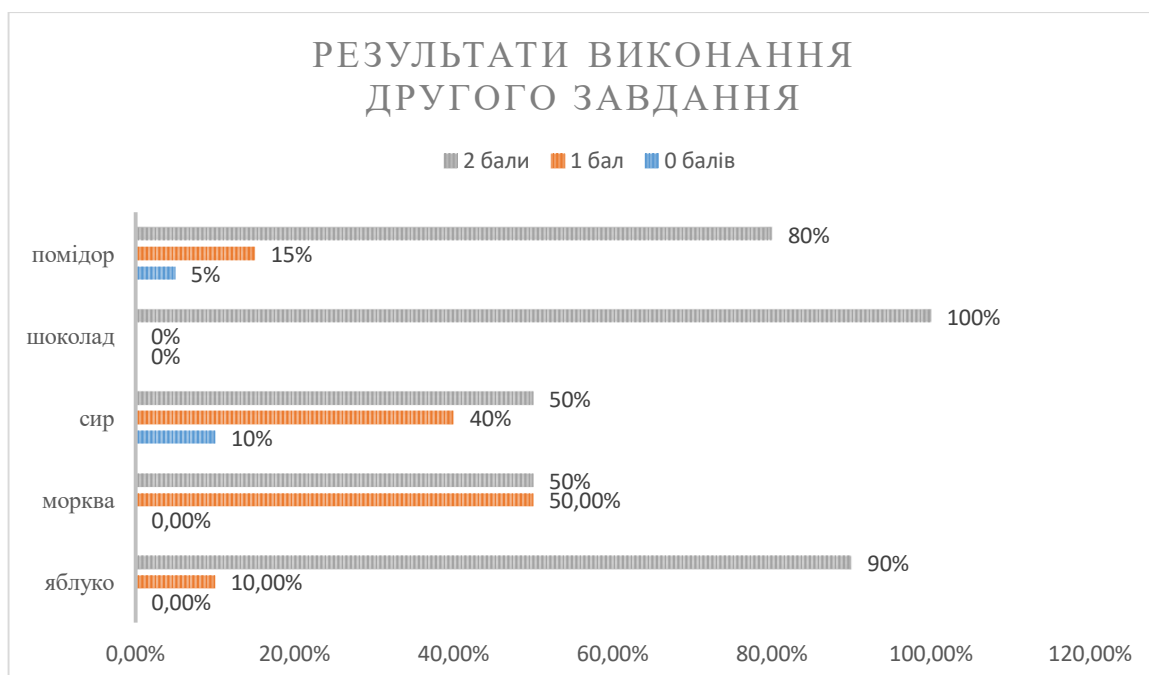
На нашу думку, ці результати обумовлені меншим обсягом тактильної взаємодії з поданими предметами.

Друге завдання практичного блоку анкети передбачало перевірку сенсорного досвіду дітей, спираючись на смакове сприйняття.

1 бал дитина отримувала, якщо вгадувала предмет за смаком, 2 бали-якщо після цього відповідала на запитання: «Який за смаком цей предмет?» (кислий, солоний, солодкий, гіркий тощо).

Предметами для виконання цього завдання було обрано: яблуко, морква, сир, шоколад, помідор.

Результати виконання цього завдання представлено на рисунку (рис. 2.9).

***Рис. 2.9. Результати виконання другого завдання другого блоку
анкети***

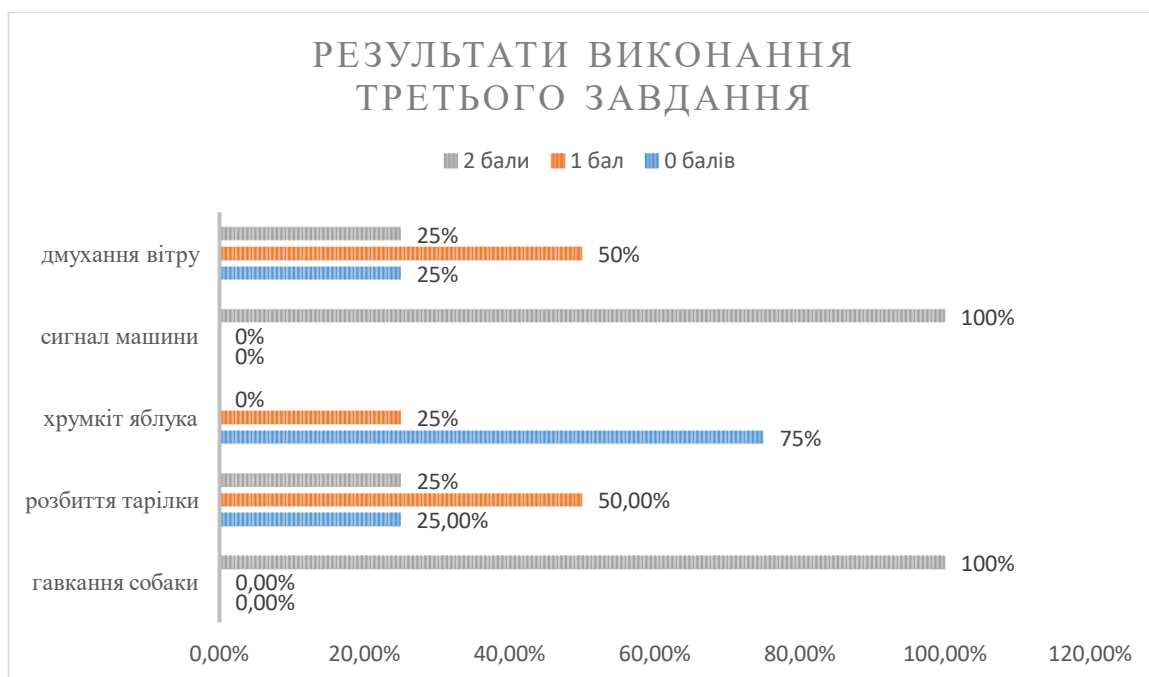
Можна зробити загальний висновок щодо результатів другого практичного завдання: чим більш яскравий смак має запропонований продукт, тим легше класифікувати його малечі.

Третє завдання виявилось найтяжчим для виконання дітьми, адже було спрямоване на розрізнення звуків без опори на наочний матеріал.

В якості звукових прикладів нами були обрані: гавкання собак, розбиття тарілки, хрумкіт яблука, сигнал машини, дмухання вітру.

1 бал дитина отримувала у разі називання звуку, 2 бали-у разі відповіді на запитання: «Де ти це бачив?».

Результати виконання останнього завдання практичного блоку анкети представлено на рисунку (рис.2.10)

Рис. 2.10. Результати виконання третього завдання другого блоку анкети

Відповідно до результатів третього завдання, найлегшим для дітей було вгадати «сигнал машини» та «гавкання собаки», найважчим «хрумкіт яблука».

Відповідно, це підтверджує висновок, зроблений за результатами виконання попередніх завдань: чим більш виражену характеристику має предмет, та чим більше дитина стикається з предметом-тим легше їй назвати його, не маючи візуального контакту.

2.2. Організація ігрового простору як засіб формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку

За результатами констатувального етапу експерименту виявлено, що сенсорно-пізнавальні навички дітей трирічного віку потребують поліпшення. В науковій літературі представлено багато засобів для реалізації цієї мети. Зокрема, найпопулярнішими є: заняття за методиками

провідних педагогів (Г.Домана, С.Лупан, М.Монтессорі, А.Самбурської, М.Шічіда та ін.) [22], [30], [31], [32], [38], організація розвивального середовища, стимулювання пізнавально-творчої діяльності та ін.

В контексті дослідження ми зупинили свій вибір на такому засобі як формування ігрового простору.

Модернізація системи дошкільної освіти в Україні протягом останніх чотирьох-п'яти років сприяла суттєвим змінам у вітчизняній практиці роботи закладів дошкільної освіти.

Реалізація гуманістичної парадигми, згідно з якою пріоритетним напрямом визначено цінність розвитку і саморозвитку особистості дитини в різних видах діяльності, актуалізувала важливість понять «розвивальне середовище», «організоване розвивальне середовище», «ігровий простір», яким раніше не приділялося належної уваги [23, с.421].

Для більшості науковців, зокрема О.Артамонової, Ю. Малюкової, С.Новосьолової, Л. Олійник, П. Павлової, В. Петровського, К.Печори, Е. Пилюгіної, Н. Рижової, Л.Сєдової та ін., *розвивальне середовище* є складним, поліфункціональним, багатоаспектним явищем і визначається як сукупність різноманітних (психолого-педагогічних, організаційних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, дидактико-методичних тощо) умов, комплексного застосування людських та всіх інших ресурсів для реалізації освітньо-виховних цілей [23, с.423].

Проблема створення розвивального середовища та організації освітньо-виховної роботи в ньому пов'язана з тим, що переважна більшість педагогів і батьків, на жаль, зводить поняття «розвивальне середовище» до предметно-просторової організації меблів, обладнання, дидактичних засобів у приміщенні, ігноруючи інші аспекти цього феномена (зокрема, можливості особистісного самовизначення дошкільника в різних видах активності попри нав'язування йому діяльності, організованої за ініціативою дорослого).

Між тим, «*організоване розвивальне середовище*» слід розуміти як таку сукупність умов, що служить своєрідним помічником дитині у забезпеченні її ігрових та пізнавальних потреб [23, с.422].

За Л. Виготським, дитина дошкільного віку живе, навчається і розвивається у грі, що є провідною діяльністю цього періоду.

Психолого-педагогічні дослідження вітчизняних вчених, зокрема Л.Артемова, Н.Бойченко, Г.Григоренка, К.Щербакової та ін., підкреслюють важливість формування певних новоутворень, які відбуваються лише в процесі гри. Тому, на нашу думку, неможливо переоцінити грамотне педагогічне керівництво ігровою діяльністю, як однієї з умов повноцінного розвитку малечі.

Реалізація такого керівництва потребує правильно організованого *ігрового середовища*- комплексу просторових умов і способів їх організації та використання, що передбачає наповнення ігровим обладнанням, іграшками, сенсорним, будівельним матеріалом задля задоволення ігрових, соціальних та комунікативних потреб дітей [23, с.424].

Удосконалення вміння дитини використовувати за призначенням предмети та знаряддя, вправляє в умінні самостійно визначати ігровий сюжет, робити його змістовним, розподіляти ігрові ролі, дотримуватися правил рольової поведінки, налагоджувати ігрову взаємодію, використовувати й розподіляти іграшки та ігрові атрибути, реалізовувати ігровий задум, перетворювати ігровий простір; орієнтує в творах мистецтва (образотворчого, музичного, театрального, літературного), допомагає опанувати мову цих видів мистецтва, передавати художній образ різними мистецькими засобами, стимулювати до творчості [16].

Створення розвивального предметно-ігрового середовища передбачає підбір і розміщення ігрового матеріалу деталізованого та умовного), предметів-замінників, макетів з урахуванням особливостей

розвитку ігрової діяльності та психічного розвитку дітей в певний період дошкільного дитинства [23, с.426].

При створенні ігрового середовища важливо дотримуватись наступних принципів:

1. *Мобільність*-можливість зміни функціональної складової простору залежно від освітньої ситуації та бажання дітей.

2. *Варіативність*-передбачає можливість вибору дитиною простору для здійснення ігрових, творчих та пізнавальних задумів.

3. *Доступність*-забезпечення вільного доступу учасників освітньо-виховного процесу до іграшок, матеріалів, посібників для здійснення різних видів діяльності.

4. *Безпека*- відповідність всіх її елементів вимогам щодо забезпечення надійності й безпеки (у приміщенні не повинно бути небезпечних предметів (гострих, що б'ються, важких), кути мають бути закриті) [16].

Всі перераховані вище принципи були покладені в основу методичних рекомендацій для батьків, що містяться в параграфі 3.2.

2.3. Методичні рекомендації організації ігрового простору з формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку

Ігрова діяльність дитини-дошкільника є своєрідним джерелом здобуття і віддзеркаленням набутого особистого і соціального досвіду. Це складна психічна діяльність, яка дозріває і видозмінюється по мірі дорослішання дитини [9, с.22-23].

За період раннього дитинства когнітивна сфера малюка проходить *кілька важливих етапів*:

1. *Етап наслідування*. Він починається за 42 хвилини від народження і несе в собі унікальну функцію-пізнання і відображення

навколишнього світу. В 11 місяців малюки можуть запам'ятовувати і відтворювати ланцюжок з 2 незнайомих дій, а в 2,5 роки - з 8.

2. *Етап маніпулювання предметами*, яке передбачає вміння комбінування, вкладання, прикладання і, як наслідок, формування наочно-дійового мислення, яке складає основу інтелектуального життя дитини.

3. *Етап уявних дій*. На думку американського психолога Нора Ньюкомба, саме у півтора-дворічному віці з'являється новий етап якісного дозрівання когнітивної сфери, коли дитина починає оперувати не самим предметом, а його образом. Таким чином, дворічне маля починає орієнтуватися на форму, величину, колір предмета тощо.

4. *Етап наочно-образного (символічного) мислення*. Дитина вже вміє взаємодіяти з великою кількістю предметів оточуючого світу, знає їх функціонал та сферу використання, тренується зосереджуватись на певних деталях та якостях. Саме у цей період діти починають шукати нові елементи для гри- предмети-замінники [10, с. 6].

Для оптимального проходження кожного з описаних вище етапів розвитку когнітивних процесів, необхідно враховувати комплексну взаємодію одразу кількох факторів: створення позитивного мікроклімату, врахування вікових особливостей дитини, ненав'язливе спонукання до певних дій, добір якісних матеріалів для розвивальних занять, тощо.

Не останнє місце посідає феномен ігрового простору, важливість, сутність і принципи якого були описані нами у розділі 2.2..

За результатами проведеного експерименту, нами було розроблено пам'ятку для батьків, щодо створення оптимального ігрового простору задля поліпшення сенсорно-пізнавальних навичок дітей раннього віку.

1. Ігровий простір має не обмежуватися лише однією кімнатою. Йдеться про всі приміщення де перебуває дитина: кухня, де маля може сервірувати стіл або «готувати» разом з мамою; ванна кімната, де виконуються гігієнічні процедури; коридор, де відбуваються маніпуляції

з верхнім одягом та взуттям дитини, тощо. Варто слідкувати, аби дитина мала однаковий доступ до усіх, безпечних для неї, предметів у цих приміщеннях. Чим більшим буде тактильний контакт, тим легше буде впізнати предмет із закритими очима.

2. Аби ігрове середовище було найбільш ефективним, використовуйте принцип зонування. Наприклад, облаштуйте «зону для творчості», яку наповніть привабливим канцелярським приладдям, природними матеріалами, елементами для рукоділля та ін. Зверніть увагу на безпечність та нетоксичність підібраних матеріалів, їх колір та зручність у використанні дитиною.

3. Заведіть «скриньку відкриттів». В цю скриню (коробку) дитина, а краще, всі члени родини, складатимуть «цікаві речі»-предмети з незвичайною назвою або виглядом. Це дозволить розвивати фантазію, творчість, логічне мислення, ігровий задум.

4. Задля кращого розвитку пізнавальних навичок, рекомендуємо зібрати арсенал для «міні-лабораторії». Це можуть бути магніти, годинник, старий телефон, тощо. Поступово вводьте нові предмети, демонструючи способи дій з ними, розглядаючи кожную деталь, задаючи питання.

5. Організуйте дитячу бібліотеку, яка буде у вільному доступі. Книги повинні відповідати віку дитини, мати привабливий зовнішній вигляд, яскраві картинки з реальними героями.

Бібліотека не обов'язково має складатися лише з паперових примірників. Чудовим рішенням буде доповнити її наступними елементами:

- Звукові книжки-це тип книги, яка поєднує звукові елементи (музику чи розповідь) з традиційним друкованим текстом та картинками. Така книга забезпечує мультисенсорний та інтерактивний досвід читання, поєднуючи візуальну активність зі слуховою стимуляцією.

- Книжки-панорамки, сутність яких полягає в наявності об'ємних ілюстрацій, які влучно доповнюють сюжет. Така книга дає можливість додаткового осмислення прочитаного.

- Книжки з віконцями-є сучасним освітнім засобом, який поєднує традиційний текст та ілюстрації-трансформери, що містять додаткові розгортки. Такі книжки дозволяють ліпше усвідомити прочитане, розглянути та осмислити зображення.

- 3D книжки-дають можливість побачити сюжет книги у буквальному смислі. Спливаючі книжки є тривимірними, що стимулює та задовольняє бажання тактильного дослідження.

- Текстильні книжки або «тихі» книжки-освітній засіб, виготовлений переважно з фетру, алегмістить додаткові, різноманітні на дотик, матеріали. Такі книги можуть бути сюжетними (наприклад, «Ферма», «Пральня», «Гараж») або просто бути добіркою різноманітних цікавих сюжетів. Особливість книги у поліфункціональності та рухомості її складових елементів.

- Книжки-пазли, які вдало поєднують друкований текст з ілюстраціями, що представлені у вигляді пазлів, розмір яких є надзвичайно варіативним.

6. Доберіть якісний розвивально-ігровий матеріал. Йдеться не лише про «розумні іграшки». Нехай в вашому арсеналі опиняться кілька ігор-головоломок, конструкторів, настільно-друкованих ігор. Кожна з них спонукатиме дитину до аналітичного мислення та поліпшення дрібної моторики.

7. Задля ліпшого опанування грубої моторики та змоги вільно відчувати себе в просторі (поліпшення координації рухів), за можливості, забезпечте кімнату дзеркальною панеллю.

Діти обожнюють роздивлятись себе у найдрібніших деталях, тому така панель допоможе привчити малечу підтримувати свій охайний зовнішній вигляд.

Варто зазначити, що дзеркало можна використовувати у багатьох іграх, такі як:

- «Мавпенята» де дитина наслідуватиме рухи і міміку дорослого;
- «Загубійко»-головним завданням якого буде знайти предмет в кімнаті, дивлячись у дзеркало;
- «Логосвіт»-гра, у якій слід виконувати загально рекомендовані логопедичні вправи для покращення дикції, тощо.
- «Я бачу предмет»-гра, у якій дорослий задумує предмет і описує його головні характеристики дитині (Я загадала(в) предмет. Він невеликого розміру, жовтого кольору, дуже м'який і приємний на дотик. Без нього не зручно буде спати. Що це? (Подушка)). Після того, як дитина здогадається який же предмет задумав дорослий, вона має назвати його і знайти де він знаходиться. Важливо починати із великих предметів і давати їм легкі і зрозумілі характеристики, поступово ускладнюючи завдання.

8. Застосовуйте якісний україномовний контент. Сучасний світ важко уявити без гаджетів, тож необхідно зробити їх використання максимально корисним.

До прикладу, мультфільми мають не лише урізноманітнити дозвілля, а й бути способом розвитку дитини.

Пропонуємо Вашій увазі міні-добірку таких мультфільмів для дітей 3 років:

- «Світ чекає на відкриття»-мультсеріал, де головні герої (Трикуття, Квадрик і Кружко) у ненав'язливій формі розповідають історії великих винаходів;
- «Це-наше, і це-твоє» виступить у ролі енциклопедії для найменших та розповість про здобутки і досягнення, якими пишається вся країна;

- «Лепетуни»-помічник у вдосконаленні мовленнєвих навичок. Мультитик сприяє розвитку активного та пасивного словнику, формує правильну вимову, розширює кругозір. Головними героями є тато Лепетун, мама Ярина, діти Леся та Андрійко, а ще бабуся і дідусь. Завдяки їх кумедним діалогам малеча дізнається синоніми, вирази та побутові назви речей, що обов'язково стануть у нагоді кожному маленькому українцеві;

- «Машинки-барвинки»- сприяє формуванню елементарних математичних уявлень та логічного мислення. Мультфільм зростатиме разом з Вашою дитиною, допомагаючи підготуватись до вступу до ЗДО та школи.

- «Корисні підказки»-енциклопедія на всі випадки життя. Дитина дізнається як знайти нових друзів, як захиститись від спеки, що таке корисна їжа, як вибрати подарунки та багато іншого. Мультфільм сприяє розвитку соціальних навичок.

Ці поради допоможуть створити якісне та цікаве ігрове середовище, розвивати всі когнітивні процеси та формувати мотивацію дитини для подальших звершень.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО ФОРМУВАННЯ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ОРГАНІЗОВАНОГО ІГРОВОГО ПРОСТОРУ

Задля перевірки ефективності складених нами методичних рекомендацій, було проведено *формувальний етап експерименту*, в ході якого ми розділили дітей-учасників констатувального етапу на дві групи: експериментальну та контрольну по 20 дітей відповідно.

Перша група (експериментальна) отримала методичні рекомендації у вигляді пам'ятки і мали організувати ігровий простір з урахуванням наведених порад протягом липня-серпня 2024 року.

Важливо зауважити, що пам'ятка і наведені в ній рекомендації стосуються виключно організації ігрового середовища і жодним чином не стосуються інших аспектів навчальної діяльності.

Впродовж усього формувального етапу, ми постійно були на зв'язку із батьками експериментальної групи за допомогою платформи Zoom та застосунків Viber, Telegram, Messenger де відповідали на всі питання, які виникали у ході облаштування ігрового простору.

Найчастіше батьки переживали через неможливість зонування простору, адже деякі учасники є внутрішньо переміщеними особами і не мають достатньої житлової площі, або через добір якісного україномовного контенту та книжок.

Після завершення другого етапу експерименту відбулося повторне анкетування для проведення *контрольного етапу*.

Дана анкета відрзнялась від попередньої наявністю лише практичного блоку, оскільки саме сформованість сенсорно-пізнавальних навичок дітей, а не теоретична обізнаність батьків, є предметом нашого дослідження.

В першому завданні необхідно було відгадати предмет торкаючись його із зав'язаними очима.

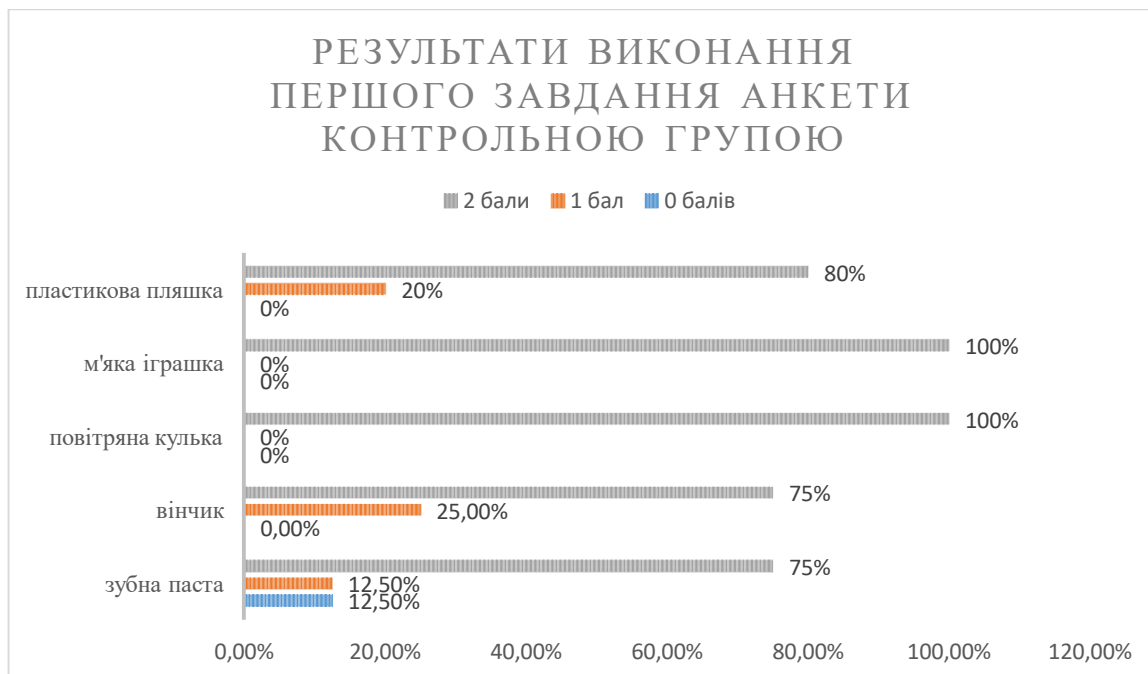
Наступним кроком знову потрібно було дати відповідь на запитання: «Для чого використовується цей предмет?».

Відповідно, якщо дитина вгадувала предмет і відповідала на запитання-отримувала 2 бали; якщо лише вгадувала-1бал, якщо не могла виконати завдання-0 балів.

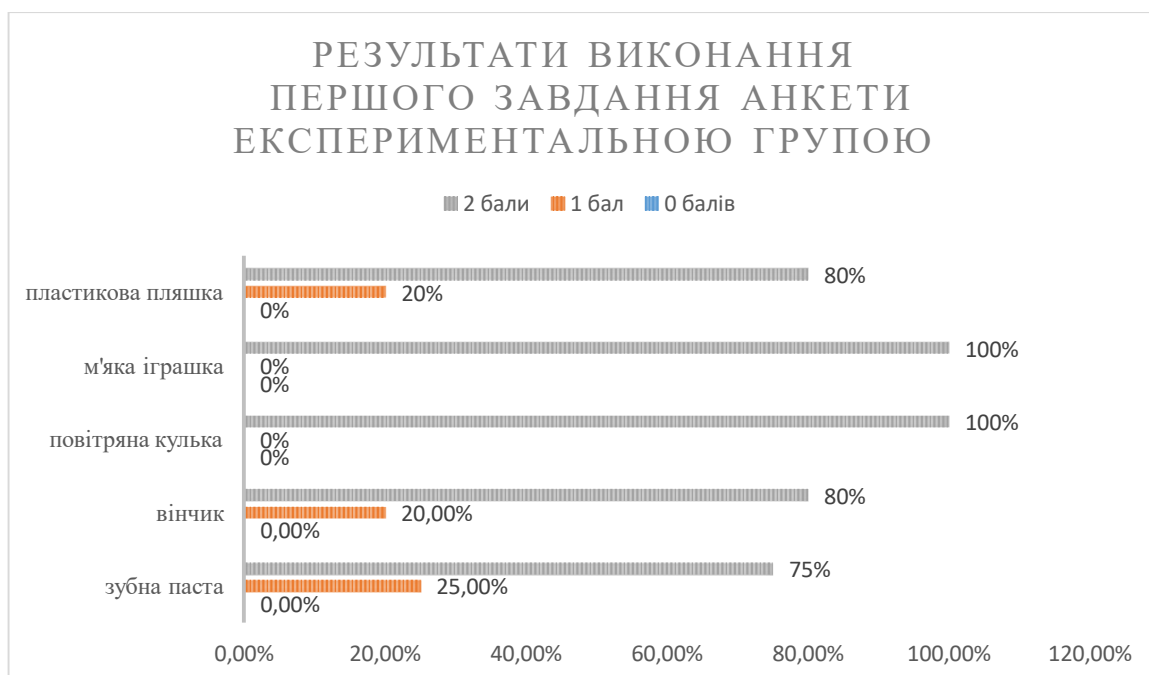
Предметами для діагностики були обрані речі, які дитина бачить щоденно у побуті: тюбик зубної пасти, вінчик, повітряна кулька, м'яка іграшка, пластикова пляшка.

Перелік предметів був підібраний таким чином, аби їх тактильні характеристики значно відрізнялись одна від іншої.

Результати виконання даного завдання представлено на рисунку (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Результати виконання першого завдання практичного блоку анкети контрольною групою

Рис. 3.2. Результати виконання першого завдання практичного блоку анкети експериментальною групою

Як бачимо, відбулись покращення в обох групах. Підвищення оцінок в експериментальній групі свідчить про ефективність наданих нами рекомендацій. Одночасно з цим, зауважимо, що це підвищення відбулось не з усіх позицій.

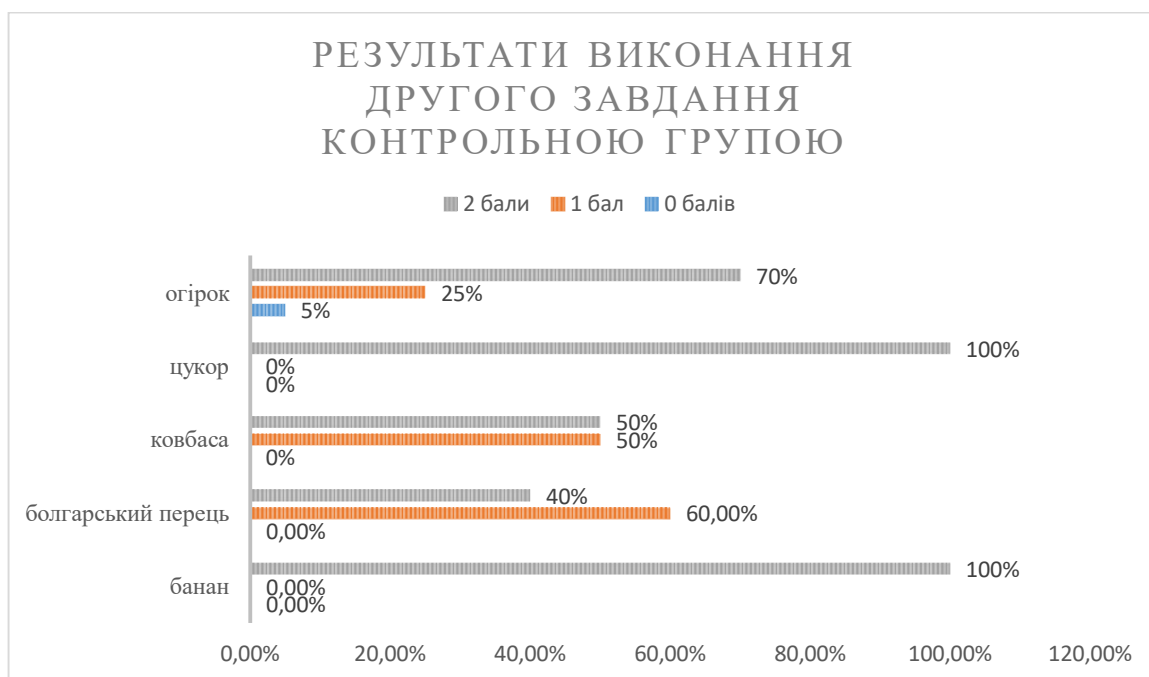
Це свідчить про комплексність процесу навчання, для якого важливими є ціла низка факторів, а поліпшення одного з них, ще не гарантує стовідсоткової результативності.

Цю ж думку підтверджує факт зростання оцінок в контрольній групі.

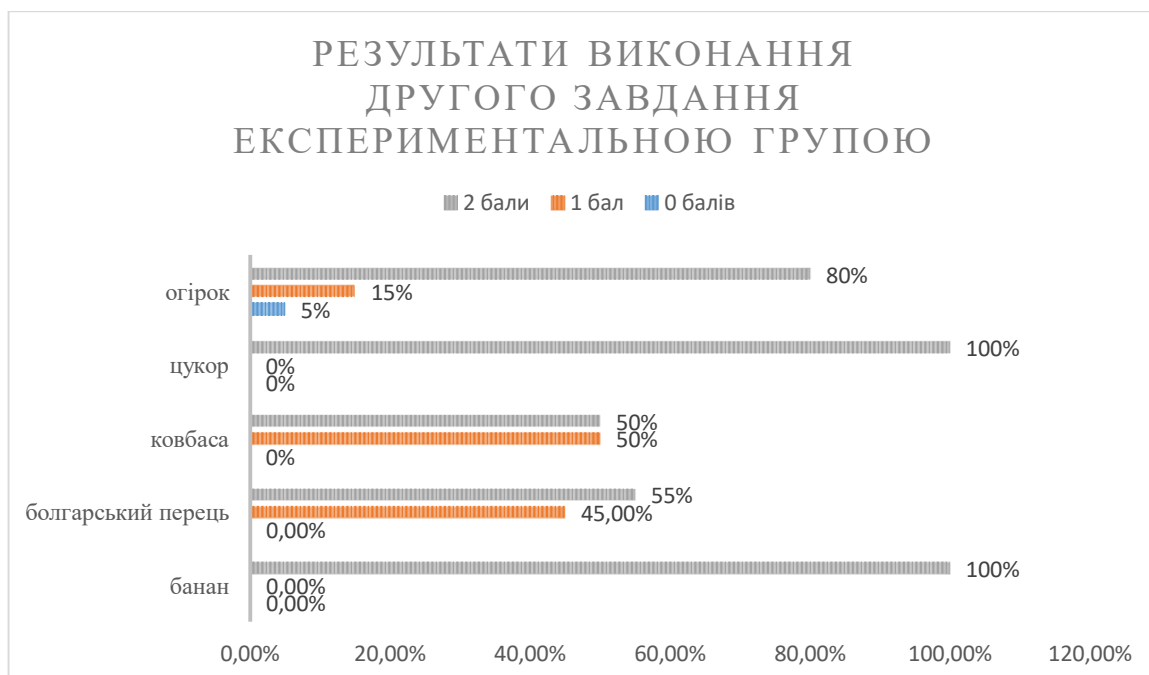
Друге завдання передбачало перевірку сенсорного досвіду дітей, спираючись на смакове сприйняття.

1 бал дитина отримувала, якщо вгадувала предмет за смаком, 2 бали-якщо після цього відповідала на запитання: «Який за смаком цей предмет?» (кислий, солоний, солодкий, гіркий тощо).

Предметами для виконання цього завдання було обрано: банан, болгарський перець, ковбаса, цукор, огірок. Результати виконання цього завдання представлено на рисунку (рис. 3.3.).

Рис. 3.3. Результати виконання другого завдання практичного блоку анкети контрольною групою

Рис. 3.4. Результати виконання другого завдання практичного блоку анкети експериментальною групою

З наведених діаграм видно, на відміну від першого завдання, результати контрольної та експериментальної групи майже не відрізняються.

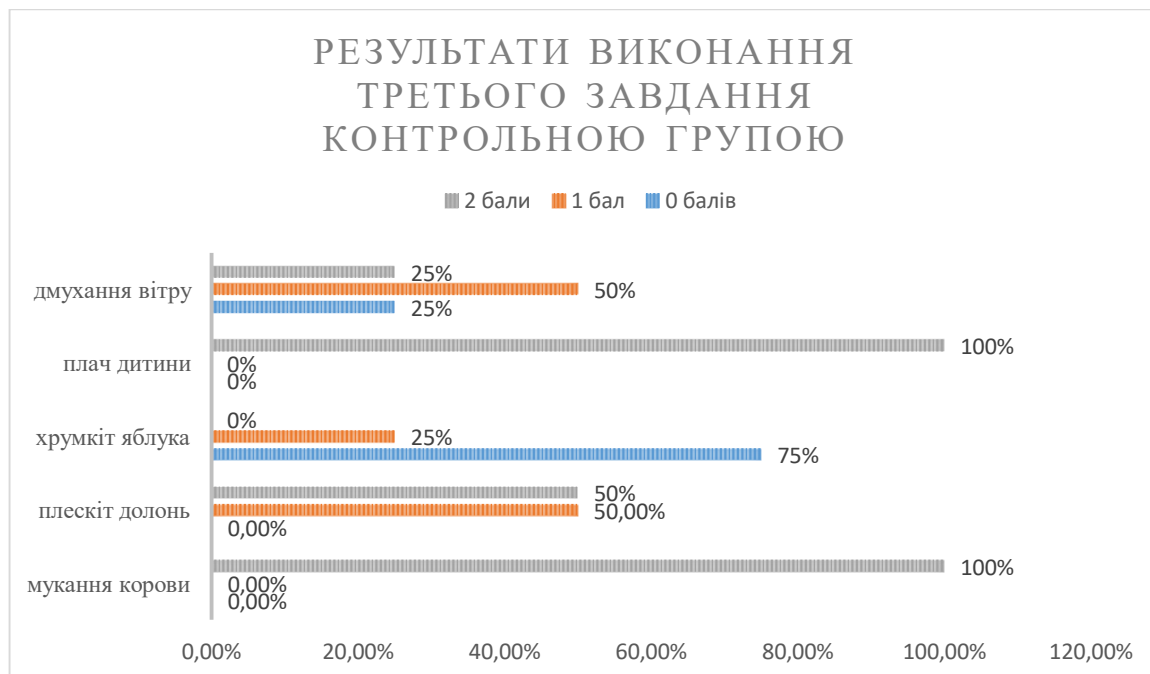
На нашу думку, це пов'язано зі специфікою завдання, адже організація ігрового простору не має опосередкованого впливу на розвиток смакового сприйняття дитини.

Третє завдання залишилось найтяжчим для виконання дітьми.

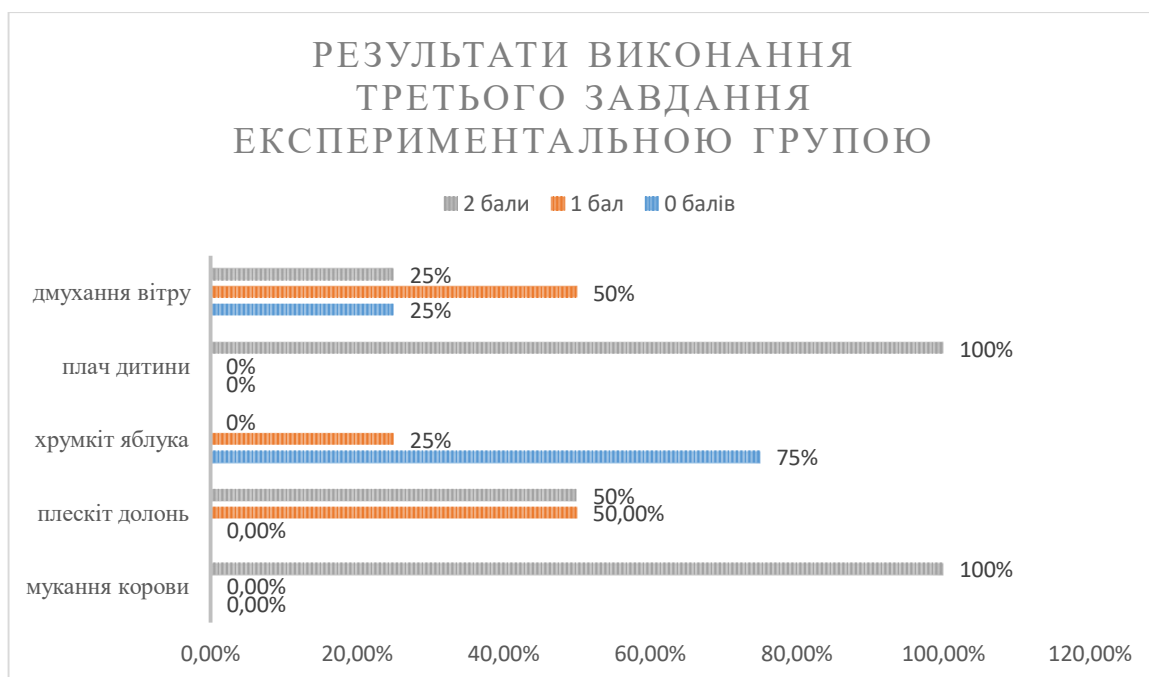
В якості звукових прикладів нами були обрані: мукання корови, плескіт долонь, плач дитини.

Позиції «хрумкіт яблука» та «дмухання вітру» нами були навмисно залишені, адже саме вони викликали найбільшу розгубленість у учасників, під час проведення констатувального етапу.

1 бал дитина отримувала у разі називання звуку, 2 бали-у разі відповіді на запитання: «Де ти це бачив?». Результати виконання останнього завдання практичного блоку анкети представлено на рисунку (рис. 3.5.)

Рис. 3.5. Результати виконання третього завдання другого блоку анкети контрольною групою

Рис. 3.6. Результати виконання третього завдання другого блоку анкети експериментальною групою

Як бачимо, результати контрольної і експериментальної групи співпали. Це ще раз підтверджує думку, що організація ігрового простору лише частково впливає на розвиток сенсорно-пізнавальних навичок, а їх формування-це складна взаємодія багатьох факторів.

Отже, підбиваючи підсумки проведеного експерименту, доходимо висновку: організація ігрового простору є важливою складовою розвивального процесу дошкільнят.

Правильне використання цього засобу може допомогти у формуванні сенсорно-пізнавальних навичок на більш високому рівні. Це підтверджено в ході нашого експерименту (перевірка тактильного сприйняття).

Водночас, зауважимо, що правильно організований ігровий простір лише опосередковано впливає на смакове і звукове сприйняття, що підтверджують результати виконання другого і третього завдань.

ВИСНОВКИ

У науковій роботі міститься теоретико-методичне обґрунтування проблеми формування сенсорно-пізнавальних навичок дітей раннього віку засобом організованого ігрового простору.

1. Розкрито психолого-педагогічні аспекти пізнавальної діяльності у дітей раннього віку розкрито у працях вітчизняних та зарубіжних педагогів та психологів, зокрема І.Беха, Р.Верас, А.Девіс, Л.Клевака, В.Кошель, П.Міленіної, А.Міненко, Ж. Піаже, Т.Фей, К.Чорної та ін. Аналіз і узагальнення передового педагогічного досвіду дає змогу широко цінити наукові здобутки, накреслити шляхи оновлення та запропонувати елементи, що допоможуть розвивати нову стратегію формування всебічно розвиненої особистості, з урахуванням її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб; формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею соціального досвіду.

Аналіз наукового фонду з означеної проблеми передбачав з'ясування термінологічного поля. Зокрема, надання визначення дифініціям «сенсорна навичка», «сенсорно-пізнавальна навичка», «особистісно-орієнтований підхід», «організоване ігрове середовище».

Проаналізовано особистісно-орієнтований підхід формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку й з'ясовано, що важливе місце відводиться визначеному підходу, як особливої взаємодії, що забезпечує розвиток і саморозвиток як суб'єкта пізнання і предметної діяльності. У теорії навчання і виховання особистісно-орієнтований підхід висвітлювався в роботах І.Беха, В. Білоусової, М. Гальперіна, В. Серікова, В. Слободчикова, А. Хуторського, І. Якіманської та ін.

2. Визначено рівень сформованості сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку засобом адаптованого анкетування. Було розроблено анкету для батьків, яка передбачала перевірку їх теоретичної обізнаності (8 запитань різного типу) та контрольні завдання для

діагностування рівня сформованості сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку. Задля зручності проведення та наочності отриманих результатів, соціологічне опитування проводилось за допомогою Google форми. Опрацювання відповідей теоретичного блоку анкети, дає привід вважати, що батьки схильні або нехтувати певними аспектами виховання, або надавати їм гіпербалізовану значущість.

На нашу думку, причиною цього є недостатня обізнаність батьків у певних аспектах виховання. Оскільки, розуміючи всю багатогранність виховних процесів ми не можемо надавати збільшену або зменшену роль тому, або іншому фактору.

Під час створення другої частини анкети, а саме тріади ігрових завдань, ми послуговувались основними постулатами методики М.Монтессорі та принципами методики дослідження сенсорного розвитку Енн Джин Айрес. Всі завдання були спрямовані на перевірку сенсорно-пізнавального досвіду дітей. Перелік предметів та звуків для діагностування складалися з таких, які дитина щоденно може бачити та чути у побуті. На констатувальному і контрольному етапах експерименту він відрізнявся, але був рівноцінним. Результати констатувального та контрольного етапів експерименту представлено в параграфах 2.1 та 3.1 відповідно.

3. Схарактеризовано організацію ігрового простору як засіб формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку та розроблено методичні рекомендації організації ігрового простору з формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку, як ефективного засобу поліпшення розвитку сенсорно-пізнавальних навичок трирічних дітей. Згадана пам'ятка міститься у параграфі 3.2.

Результати дослідження дозволяють нам зробити висновок, що поставлені завдання виконано, мету роботи досягнуто. Однак, дослідження не охоплює всіх аспектів даної проблеми і потребує подальшого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

References

1. Айрес Джин Е. Дитина і сенсорна інтеграція. Розуміння прихованих проблем розвитку з практичними рекомендаціями для батьків і спеціалістів. 3-тє видання / за участю Джеффа Роббінса. Київ : Вид. «Центр учбової літератури», 2022. 327 с.
2. Анастасі А., Бурлачук Л., Морозов С. Психодіагностика раннього дитинства. Словник-довідник з психологічної діагностики. К. : Наукова думка, 1989. С. 110.
3. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн.: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К., 2003.
4. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / за заг. ред. О. В. Нізковської. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 256 с.
5. Богуш А.М., Гавриш Н.В., Саприкіна О.В. Теорія і практика розвитку мовлення дітей раннього віку. К. : Видавничий Дім “Слово”, 2016. 418 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с., С. 706.
7. Виховання дітей раннього віку : посібник для вихователів дитячого садка і батьків / укладачі Є. О. Смирнова, М. М. Авдеєва, Л. Н. Галігузова та ін. К: Освіта, 1996. 158 с.
8. Виховання та розвиток дітей раннього віку : посібник для вихователів дитячого садка / В. В. Гербова, Р. Г. Казакова, І. М. Кононова та ін. ; за ред. Г. М. Ляміній. К. : Видавничий Дім «Слово», 2000. 224 с.
9. Волошина О. Чарівні клубочки. Вправи з сенсорного розвитку для дітей до 3-х років. Дошкільне виховання. 2019. № 2. С. 22-23.

10. Гавриш Н. Знайоме невідоме покоління, або Хто ти, малюку? Вихователь-методист дошкільного закладу. 2018. № 10. С. 4-10.
11. Грама Н. Г. Методика формування логічного мислення дошкільників засобами заохочувального матеріалу. Збірник студентських наукових статей. ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, Одеса, 2015. С. 208-211.
12. Закон України про дошкільну освіту. м. Київ, 11 липня 2001 р. № 2628-III (із змінами і доповненнями).
13. Малафійк І.В. Дидактика новітньої школи : навч. посіб. К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. 632 с.
14. Мацюк К. Використання фетрової книжки в роботі з дітьми раннього віку. Дошкільне виховання. 2019. № 2. С. 20-21.
15. Наукові підходи до педагогічних досліджень / за заг. ред. В. І. Лозової. Харків : Віровець А. П. Апостроф, 2012. 348 с.
16. Обладнання закладів освіти. Збірник нормативно-правових актів щодо матеріально-технічного забезпечення галузі освіти /укл. Низьковська О.В., Чуприна О.Б. К. : МОНУ, 2019. 237с.
17. Олійник Л. М. Формування уявлень про властивості і співвідношення предметів у дітей раннього віку : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Олійник Лія Миколаївна. К., 2005. 209 с.
18. Особистісно-орієнтована дошкільна освіта дітей 3-5 років. Методичне керівництво до програми «Крок за кроком» / [уклад.К. А. Хансен, Р. К. Кауфман, К. Б. Уолш] пер. з англ. Київ : Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2000. 248 с.
19. Паливода О. Роль фланелеграфа у розвитку мовлення наймолодших. Дошкільне виховання. 2012. № 8. С. 31-33.
20. Психологія дитяча/ укладач Т. Дуткевич. Видавництво «КНТ Центр навчальної літератури», 2018. С. 63-71.
21. Подд'яков Н. Дитина-дошкільник: проблеми психічного розвитку і саморозвитку. Дошкільне виховання. 1998. № 12. С. 68-74.

22. Полєвікова О.Б., Береснева А.І. Використання методу суджок в освітніх ситуаціях з дітьми раннього віку. Dynamics of the development of world science. Abstracts of the 5th International scientific and practical conference, January 22-24, 2020. Perfect Publishing, Vancouver, Canada. P.835-841.
23. Полєвікова О.Б., Макарова А.П. Організація розвивального середовища в ранньому дитинстві. Modern science: problems and innovations. Abstracts of the 1st International scientific and practical conference., April 5-7, 2020. SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2020. P. 421-426.
24. Полєвікова О.Б., Макарова А.П. Персоналізм як наукове явище: витоки та тлумачення дефініції. Science and education: problems, prospects and innovations : materials of the 11th International scientific and practical conference. Kyoto. July 21-23, 2021. Kyoto, Japan. 2021. P.315-319. URL: <https://sci-conf.com.ua/xi-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-science-and-education-problems-prospects-and-innovations-21-23-iyulya-2021-goda-kioto-yaponiya-arhiv/>
25. Програма розвитку дитини дошкільного віку. «Українське дошкілля» / О. І. Білан ; за заг. ред. О. В. Низковської. – 256 с.
26. Програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років “Оберіг”. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 160 с.
27. Рібцун О. Збагачення словника дітей 3-го року життя. Дошкільне виховання. 2019. № 6. С. 14-17.
28. Рібцун О. Методичні поради для батьків раннього віку щодо звуковимови малят. Дошкільне виховання. 2019. № 8. С. 16-18.
29. Селевко Г. К. Сучасні освітні технології. Х.: Освіта, 2002. 256 с.
30. Сенсорне виховання в дитячому садку : посібник для вихователів / за ред. М. М. Подд'якова, В. М. Аванесова. К. : Академвидав, 2001. 192 с.

31. Сенсорний розвиток: з досвіду роботи. 3-4 роки : Словник практичного психолога / Сост. С. Ю. Головин. Мінськ : Харвест, 2001. 800 с.
32. Слободянюк К. Сенсорні посібники для малят. Дошкільне виховання. 2020. № 4. С. 32-36.
33. Федорова М. А. Виховання моральних цінностей у дітей дошкільного віку в різних видах діяльності. Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. 2010. № 87. С. 209-215.
34. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди ; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ : Абрис, 2002. VI, 742 с.
35. Хто він – цей малюк. Психічне життя немовляти. Популярна психологія для батьків/ за ред. О. С. Співак, 1997. С. 67-87.
36. Хуторський А. В. Педагогічні інновації. – к.: Видавництво УНЦ ДО, 2005. 222 с.
37. Чаркіна О. А. Методичні основи розробки і використання педагогічних тестів : навчально-методичний посібник для студентів і викладачів педагогічних ВНЗ / О. А. Чаркіна. – Кривий Ріг : КДПУ, 2009. – 116 с.
38. Чепіль М. Педагогіка Марії Монтессорі : навчальний посібник / М. Чепіль, Н. Дудик. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. – С. 10-42.
39. Шаповаленко І. В. Вікова психологія (Психологія розвитку та вікова психологія) URL: <http://medbib.in.ua/vozrastnaya-psihologiyapsihologiya-razvitiya.html>.
40. Тіхонова О. Особистісно-орієнтований підхід формування сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку. Тези III Міжнародної науково-практичної конференції «SCIENTIFIC

RESEARCH: MODERN CHALLENGES AND FUTURE PROSPECTS» (21-
23 жовтня 2024 року, Мюнхен, Німеччина)

ДОДАТКИ

Додаток А

ТЕКСТ АНКЕТИ ДЛЯ БАТЬКІВ (СОЦІАЛОГІЧНЕ
ОПИТУВАННЯ)

*Херсонський Державний
університет
Педагогічний факультет*

Шановні батьки!

Це дослідження проводиться з метою визначення рівня сформованості сенсорно-пізнавальних навичок у дітей раннього віку.

Просимо долучитися до опитування. Зауважимо, що дана анкета є анонімною і не вимагає підтвердження Ваших персональних даних. Результати опитування будуть використані для написання кваліфікаційного магістерського дослідження.

Теоретичний блок

1. *Чи знаєте Ви що таке «сенсорне виховання»?*
  - а) так
  - б) ні
  - в) частково

2. *Оберіть, що Ви вважаєте «сенсорним вихованням» (потрібне обведіть):*
  - а) навчання знаходити відмінності 2 предметів;
  - б) навчання навичок самообслуговування;
  - в) навчання наводити лад в іграшках;
  - г) навчання розрізняти геометричні фігури;
  - ґ) навчання розрізняти кольори;
  - д) навчання сприйманню смаків;
  - е) навчання сприймати запахи (аромати?);

3. *З якого віку доцільно розпочинати сенсорне виховання дитини?*
  - а) від народження;
  - б) з 1 року;
  - в) з 3 років;

4. **Які засоби Ви найчастіше використовуєте під час сенсорного виховання Вашої дитини (оберіть 3 варіанти):**

- а) дитячі іграшки;
- б) книжки;
- в) спеціалізовані набори;
- г) фрукти, овочі та солодощі;
- ґ) канцелярське приладдя;
- д) природні матеріали;
- е) зображення;
- є) музичний супровід;
- ж) кухонне приладдя;
- з) тканини;
- и) інше _____

_____ ;

5. **Для розвитку яких навичок Ви використовуєте обрані засоби:**

- а) навчання знаходити відмінності 2 предметів;
- б) навчання навичок самообслуговування;
- в) навчання наводити лад в іграшках;
- г) навчання розрізняти геометричні фігури;
- ґ) навчання розрізняти кольори;
- д) навчання сприйманню смаків;
- е) навчання сприймати запахи (аромати?);

6. **Чи погоджуєтесь Ви з тим, що «сенсорна навичка» та «сенсорно-пізнавальна навичка»-це різні речі?**

- а) так
- б) ні
- в) частково

7. **Якщо «так» або «частково» поясніть у чому різниця:**

_____
 _____
 _____

8. **Оцініть (від 1 до 10) важливість ігрового простору під час формування сенсорно-пізнавальної навички (1-абсолютно не важливий, 10-дуже важливий)**

_____

Практичний блок

Запропонуйте дитині виконати наступні завдання:

Завдання 1.

Заздалегідь приготуйте непрозорий пакет або мішечок та кілька предметів (5?), які дитина щоденно бачить (зубна щітка, чайна ложка, м'ячик, м'яка іграшка, чашка). Тепер запропонуйте малечі, не підглядаючи (можна використати маску для сну або хустинку аби зав'язати очі), навпомацьки відгадати що це таке.

Якщо малеча правильно називає предмет, поставте наступне запитання: «Для чого використовується цей предмет?», «Де ти його бачив(ла)?». За кожне правильно виконане завдання нарахуйте дитині 2б. В кінці підрахуйте бали. Використовуйте бланк (Додаток Б).

Завдання 2.

Заздалегідь приготуйте 5 шматочків продуктів (яблуко, морква, сир, шоколадка, помідор). Тепер запропонуйте малечі, не підглядаючи (можна використати маску для сну або хустинку аби зав'язати очі), скуштувати смаколики і відгадати, що ж це таке.

Якщо малеча правильно називає продукт, поставте наступне запитання: «Який за смаком цей продукт (кислий, солоний, солодкий, гіркий)?», «Що це таке (фрукт, овоч, цукерка)?». За кожне правильно виконане завдання нарахуйте дитині 2б. В кінці підрахуйте бали. Використовуйте бланк (Додаток Б).

Завдання 3.

Заздалегідь завантажте файл з 5 звуками за нашим посиланням. Тепер, запропонуйте малечі відгадати, що за тварина або предмет видає такі звуки. Якщо малеча правильно називає того, хто видає цей звук, поставте наступне запитання: «Де ти це бачив(ла)?».

За кожне правильно виконане завдання нарахуйте дитині 2б. В кінці підрахуйте бали. Використовуйте бланк(Додаток Б).

Увага!

Якщо дитина не може відгадати предмет, продукт або звук, батьки не мають говорити це за неї. Спробуйте наштохнути малечу на думку. Якщо підказки не спрацювують-продемонструйте предмет дитині.

Оцінювання результатів:

Якщо дитина виконує все самостійно, чітко, не потребує підказок дорослого, за кожне виконане завдання поставте 2б.

Якщо дитина губиться, потребує підказок і допомоги дорослого -1б.
Якщо дитина відмовляється виконувати завдання, не може встановити відповідність та відповісти на питання дорослого-поставте 0 б.
Використовуйте бланк.

Бланк оцінювання результатів виконання завдань

Завдання 1.

Предмет, що потрібно відгадати	2	1	0
1. Зубнащітка			
2. Чайна ложка			
3. М'ячик			
4. М'якаіграшка			
5. Чашка			

Завдання 2.

Продукт, що потрібно відгадати	2	1	0
1. Яблуко			
2. Морква			
3. Сир			
4. Шоколадка			
5. Помідор			

Завдання 3.

Звук, що потрібно відгадати	2	1	0
1. Гавкання собаки			
2. Розбиттятарілки			
3. Хрумкітяблука			
4. Сигнал машини			
5. Дмуханнявітру			

Найважче дитині було:

Найлегшим для дитини було:

Дякуємо за Ваш вагомий внесок!